

ФРАНСИС И ЏОЗЕФ ЦАЈС

**ЖИВОТ У
СРЕДЊОВЕКОВНОМ ГРАДУ**

Utopija
Београд 2004

УВОД

Градови западне Европе, са свим својим будућим садржајима, настали су у средњем веку. До 1250. године, градови су већ били жива и напредна станишта људи, и то не само на обали Средоземља већ и на северозападу Европе. Прича која следи, покушај је да се ослика живот средином тринаестог века у једном од поново оживљених градова – Троа (Troyes), престоници богатог округа Шампање, седишту бискупа, и изнад свега, месту где су се одржавала два чувена вашара у Шампањи.

У време када је Јулије Цезар логоровао у Галији и Британији, било је мало места у северозападној Европи која су могла бити названа градовима. Град Лутеција (Париз) био је довољно важан да би Цезар у својим *Коментарима* забележио његово нестајање у пламену. Међутим, у већем делу те области Римског царства, политичко устројство је било неразвијено, трговина исувише оскудна, а религија прилично примитивна, да би било могуће стварање већих насеобина од села. Огромна пространства била су препуштена дивљини и пустоши.

Римске легије градиле су путеве, обезбеђивале тржиште за продају локалних пољопривредних производа и пружале уточиште трговцима у својим утврђеним логорима. Једно од места где су се утврдили, било је сеоце на ушћу ре-

ке Сене и важан војни пут, Via Agripa. Марко Аурелије је тамо саградио кулу, а потоњи императори, нарочито Аурелијан, користили су је као базу. Заједно са осталим утврђеним градовима, *трикасе* су постепено добијале изглед трајне насеобине, пошто су војници из локалне посаде венчавали тамошње девојке, заснивали са њима породице и остајали ту после истека војне службе, бавећи се обрађивањем земље изван зидина града или занатлијским пословима у граду. Развијајући се из војне базе у административни центар, овај град добио је зидине а тиме и услове за нове становнике: скупљаче пореза, чиновнике, људе који су намирницама снабдевали војску, као и веште раднике и шегрте, укључујући и ратне заробљенике који су довођени из дивљина Немачке и Фризије. Тешко да је град Троа могао да се мери са раскошним градовима јужне Европе, чак и са Паризом, који је до трећег века већ имао три купатила, позориште и хиподром. У граду Троа је можда постојало само једно купатило, што је уосталом био случај и са већином осталих градова тог времена у северној Европи.

Хришћанска црква дала је нови снажан подстицај развоју многих забачених градова на северу континента, иако први апостоли нису били увек добродошли за локалне паганске грађанске или верске власти. У граду Троа, као и другде, многи хришћани су доживели мученичку смрт од стране управника и императора који су се држали вере својих предака. Међутим, када је црква успела да од императора Константина направи верног хришћанина, био јој је отворен пут за учвршћивање свог положаја. Током четвртог и петог века, ницале су нове бискупије широм Европе. Места која су бискупи најчешће бирали за седишта својих бискупија, била су бивши римски административни центри, обично некадашњи војни логори. Нови свештенички поредак захтевао је услуге обичног народа којег су чинили земљорадници и занатлије. Настала је нова реч којом су означавани градови у којима су била седишта бискупа – *cité* – изведена од латинске речи *civitas* која је првобитно коришћена за насељено место опасано зидинама.

Како је слабила моћ Римског царства, тако су и његови званичници губили ауторитет, што је створило празнину коју су попунили хришћански бискупи. Углед бискупа из Троа толико је порастао да су средином петог века, када су се у околини појавили Хуни, сви од њега тражили заштиту.

До тада је град био само једном опустошен и то од стране Вандала, а Атилине Хуне био је глас да су још суровији. Бискуп Луп послао је једног ђакона и седам чиновника да покушају да умилоствиве непријатеља, међутим, један несрећни догађај проузроковао је неуспех мисије. Бела одежда коју је носио ђакон изазвала је њиштање Атилиних коња. Атила је из тога закључио да се његови посетиоци баве магијом, те је наредио да их на лицу места убију, а само један млади чиновник успео је да побегне и исприча шта се догодило. Потом је Атила отишао да се бори против Римљана, Гота, Бургунђана и Франака који су одмах обуставили своје међусобне борбе да би му се заједнички супротставили. Потучен, али не у потпуности, Атила се са својом хордом повлачио на исток. На путу му се налазио град Троа. То је био лош знак и још једном су се сви мештани обратили за помоћ бискупу Лупу. Овог пута бискуп Луп лично је отишао да преговара са Атилом, и постигао је изненађујући успех. Атила је поштедео Троа, водећи бискупа са собом све до Рајне, одакле му је дозволио да се врати кући, снабдевши га разним драгоценостима. Због овог преговарачког подвига, Луп је прво проглашен за издајника и прогнан, али је после преиспитивања тог става, враћен на свој некадашњи положај и потом канонизован као свети Луп (St.-Loup).

До краја петог века, западни део Римског царства запао је у хаос. Скоро сви градови, стари и нови, велики и мали, страховито су назадовали. Људи су узимали камење и цигле са споменика да би поправили своје куће и ојачали градске зидине због бројних нежељених придошлица. Због дуготрајне пољопривредне кризе и великих поремећаја изазваних великим сеобама или нападима са севера и истока, скоро да је нестало и трговине. Градови попут Троа остали су неразвијени, пола војни, а пола сеоски. Изузев недовршених цр-

квених зграда – бискупове палате, цркве-базилике, катедрале и неколико самостана – унутар зидина града Троа налазило се само неколико десетина чатрља. Од четрдесет јутара земље колико је износила градска површина, већи део био је под виноградилима, повртњацима и пашњацима. Ипак, варварске хорде пљачкаша унеколико су доприносиле развоју таквих насеобина. Пошто би похарали римску провинцију, поставили би у њој своје седиште које се временом углавном развијало у мању престоницу. Град Ремс (Reims), који се налазио северно од Троа, постао је престоница франачке државе, а сам Троа престоница области Шампање (Champagne). Бискуп града Ремса, свети Реми (Saint-Rémi), био је још уверљивији преговарач од светог Лупа, бискупа града Троа који је преговарао са Атилом, успевши да придобије франачког вођу Кловиса, који није био ништа мање свиреп од Атиле. Док је свети Реми надахнуто причао о Исусовом мучеништву, Кловис је узвикнуо: „Да сам само могао да будем тамо на челу својих храбрих Франака!” Убрзо после тога, Кловис је крштен а потом и његови храбри Франци.

У шестом и седмом веку, дат је нови подстрек развоју градова од стране црквених кругова, у виду градње бенедиктинских манастира. Ове установе су се брзо шириле, учвршћујући се како у градовима, тако и на селу, привлачећи одмах бројне занатлије, земљораднике и трговце. У баварским шумама никао је „монашки град” – Минхен. Бенедиктинска катедрала у Фландрији која је била саграђена на месту где је река Аа (Aa) постајала пловна, чинила је језгро будућег индустријског града по имену Сен Омер (Saint-Omer). На обали Средоземља, многи од старих градова из доба Римског царства, функционисали су током мрачног средњег века једнако као и за време владавине Римљана. Марсеј, Тулон, Арл, Авињон и друге луке у Прованси, наставили су са активним бављењем трговином на источној обали Средоземља. Они су увозили папирус и зачине, а бенедиктински манастири су им помагали да нађу тржиште за продају те робе. У супротном смеру, на бродовима који су испловљавали из Провансе, најчешћа извозна роба били су

робови. Овакво стање ствари трајало је све до седмог века. Наиме, тада су изненађујући војни успеси Мухамедових следбеника на Блиском истоку и у северној Африци имали за последицу велико премештање трговачке активности на Средоземљу. Савремени научници одбацили су тврдњу Анрија Пирена (Henri Pirenne) о узрочно-последичној вези између појаве Мухамеда и настанка мрачног средњовековног раздобља у Европи, понудивши друге узроке за његову појаву. Међутим, чињеница је да су древни римски, тада хришћански трговачки градови, појавом муслиманских флота у западном и средишњем делу Средоземља, били приморани да се бране од честих напада и пустошења од стране Арапа. Ђенова, која је до тада била веома развијена лука, постала је обично рибарско село. Нови градови у којима се вијорила застава Мухамедових следбеника, ницали су у великом броју дуж обала северне Африке – Каиро, Махдија, Тунис. Древним грчким лукама, као и оним из доба Римљана, удахнут је нови живот под влашћу освајача. У александријској луци у којој се налазио и чувени светионик који је претходних хиљаду година био сматран једним од седам светских чуда, нова бродоградилишта била су испуњена муслиманским пловилима која су коришћена за трговину и гусарење, услед чега је Александрија постала највеће трговачко место на Средоземљу. Једна хришћанска, тј. европска лука, имала је још већи распон трговине. Био је то Константинопољ, престоница Источног римског царства, познатог и као Византија, стратешки смештен на месту где су се укрштали главни трговачки путеви са све четири стране света. Међутим, осим Константинопоља који је био у рукама Грка, муслимански трговци и пљачкаши владали су приобалљем Средоземља. У осмом веку, њихова освајања су се проширила на Шпанију и Балеарска острва, чак и на део Провансе, одакле су кретали у пљачкашке походе на све древне градове у долини реке Роне. Пошло им је за руком да стигну далеко на север и опљачкају чак и град Троа.

У раном средњем веку пљачка је била појава коју су становници градова морали да прихвате као сурову ствар-

ност. То нису чинили само незнабожачки пљачкаши, већ и хришћански властелини, чак и бискупи – тако је град Троа похарао бискуп из Оксера. Међутим, главни пљачкаши, који су се појавили крајем деветог века, били су викинзи. До тренутка када су стигли до Троа, ови риђобради дивљаци са далеког севера били су већ опљачкали скоро све познате градове Европе – Париз, Лондон, Утрехт, Руан, Бордо, Севиљу, Јорк, Нотингем, Орлеан, Тур, Поатје. Овај списак обухвата скоро све значајне градове западне Европе у деветом веку. Поход на Шампању предводио је локални гусар Хастинг који је био познат по својој огромној снази. Насупрот установљеној пракси по којој су се викинзи понекад насељавали у јужној Европи, Хастинг је отпловио за Скандинавију и живео као прави Норман. Оданде је повео своје нове земљаке у рушитељске походе на Нормандију, Пикардију, Шампању и долину реке Лоаре.

Град Троа је опљачкан бар два-три пута. Као и другде, и овде су стални напади изазвали отпор мештана. Бискуп Ансежиз (Anséjise) био је значајна личност, попут краља Алфреда и грофа Еда, јер је, удруживши се са оближњим бискупима и властелинима, окупио локалне витезове и сељаке, који су се храбро борили у одлучујућој бици после које су викинзи били протерани. Отпадник Хастинг, који је себи доделио велики посед, купио је мир тако што је препустио Шартр (Chartres) једном од својих противника, грофу од Вермандоа (Vermandois)¹, чиме је овај стекао основу да створи сопствену моћну династију.

Иако парадоксално, и викинзи су на свој начин доприносили развоју градова. Наиме, често би опљачкали више него што су могли да понесу са собом, тако да су сав вишак

¹ Током деветог века градом Троа владали су разни грофови који на то место нису долазили по наследној линији, укључујући ту и Аделерина, опата из Сен Лупа. Први који је владао градом Троа из породице Вермандоа, био је гроф Ерибер (Héribert), који је умро 943. године. Његов син Робер, који је одбио покушаје бискупа Ансежиза да поврати контролу над градом, умро је не оставивши за собом потомка, тако да га је наследио његов брат Ерибер. Смрћу Ериберовог сина Етјена, 1015. године, династија Вермандоа престала је да постоји.

плена продавали. Тако би, дакле, неки град који је био довољно моћан да се одупре нападу викинга, могао да заради на несрећи својих мање моћних суседа. Викинзи су чак и оснивали градове. Тамо где би плен био богат, оснивали су своје логоре које су користили као стоваришта у којима су се бавили трговином. Један од таквих градова био је и Даблин. Такође су подстакли развој Јорка начинивши га својим седиштем, иако се то испрва можда није свидело локалном становништву. Ипак, девети век је представљао раздобље највећег суноврата градског живота. Осим викинга, муслиманске хорде су такође вребале своју прилику да уграбе још богатији плен, док су увелико пљачкали католичке поседе изван Рима. Крајем деветог века, на историјској сцени су се појавили Мађари као нова велика опасност по европске градове. Они су били познати по својој сличности са изузетно окрутним Хунима – наиме, ишли су у пљачкашке походе кроз области данашње Немачке, северне Италије и источне Француске.

Приликом покушаја налажења привремених решења као што су сакривање, преговарање, па чак и борба, уследили су огромни губици, те Европа предузима одлучан одговор на инвазију варвара у виду подизања градских зидина. Тадашњи градови били су ужурбано опасивани зидинама, те су тако почели да доживљавају општи напредак, пружајући својим становницима сигурност. Сеоски властелини подизали су зидине да би ојачали своје недовршене замкове, чиме су себи придавали још већу важност. Зидине су такође биле подизане око самостана. Понекад се дешавало да су зидине које су подизане ради заштите замкова или самостана имале за неочекивану последицу то да привуку бачваре, коваче, ловце на крзно или ситне трговце, постајући тако језгра нових градова.

У неколико насеља подигнуте су зидине пре него што су она била нападнута. Становници Сен Омера ископали су широк и дубок јарак, испунили га водом и направили бедем од ископаног земљишта, поставивши на врх зашиљене кочеве. Унутра се налазило друго, јаче утврђење. Тако је 891. го-